

УДК 343.977

Січківська Інна Віталіївна –

к.ю.н, доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету №1 ІПФПНП
Львівський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-9437-8850

Inna V. Sichkovska –

*candidate of juridical sciences, associate professor
of the department of criminal procedure and forensic
of Faculty No. 1,
Lviv State University of Internal Affairs
(26 Horodotska Street, Lviv, Ukraine, 79007)*

Сексуальне вбивство: особливості початку досудового розслідування

Наукову статтю присвячено висвітленню питань особливостей початку досудового розслідування сексуального вбивства. Визначено, що своєчасно розпочате кримінальне провадження – важлива умова розкриття злочину. Уточнено що найчастіше зволікання з початком кримінального провадження за фактом учинення вбивства із запізненням лише на день спричиняє втрату речових доказів, знищення слідів, втечу злочинця, його самогубство і таке інше. Крім того, у зв'язку з тим, що такі злочини вчиняються переважно в міській зоні, іноді запізнення слідчо-оперативної групи з виїздом на місце події спричиняє повне знищення слідової картини вбивства.

Ключові слова: слідчий, вбивство, досудове розслідування, кримінальне провадження, початок.

Научная статья посвящена освещению вопросов особенностей начала досудебного расследования сексуального убийства. Определено, что своевременно начатое уголовное производство - важное условие раскрытия преступления. Зачастую промедление с началом уголовного производства по факту совершения убийства с опозданием всего на день вызывает потерю вещественных доказательств, уничтожение следов, побег преступника, его самоубийство и так далее. Кроме того, в связи с тем, что такие преступления совершаются преимущественно в городской зоне, иногда опоздание следственно-оперативной группы с выездом на место происшествия вызывает полное уничтожение следовой картины убийства.

Ключевые слова: обстоятельства, установка, следователь, убийство, досудебное расследование, уголовное производство.

I.V. Sichkovska Sexual Murders: Peculiarities of the Beginning of the Pre-Trial Investigation

The scientific article is devoted to the issues of the peculiarities of the beginning of the pre-trial investigation of sexual murder. It has been determined that timely criminal proceedings are an important condition for the detection of a crime. It is specified that most often the delay in the beginning of criminal proceedings on the fact of committing murder with a delay of only a day causes the loss of material evidence, destruction of traces, escape of the offender, his suicide and so on. In addition, due to the fact that such crimes are committed mainly in the urban area, sometimes the delay of the investigative task force to visit the scene causes the complete destruction of the trace of the murder. A study of scientific publications on the initiation of criminal proceedings on sexual homicides, as well as the specifics of verifying reports of disappearances on suspicion of murder in this category, showed that the greatest difficulties arise in identifying signs that indicate murder for sexual reasons. It is stated that the trace picture during sexual murders is characterized, as a rule, by a number of features which allow to assume sexual motives of a crime. With the beginning of criminal proceedings on the discovery of a corpse in doubtful circumstances it is necessary to include: forensic examination of the corpse, identification of the victim, search and interrogation of witnesses, investigative (search) actions aimed at establishing the immediate environment, and circumstances. The cause of death, established in the shortest possible time, makes it

possible to distinguish accident, suicide, and natural death from violent death; identify material evidence and other traces left at the crime scene; to organize carrying out of investigative (search) actions on hot tracks.

In our analysis of judicial and investigative practices of sexual homicide investigation, it was found that one of the main reasons for entering information into the ERDR and initiating a pre-trial investigation into the analyzed crimes was a statement of citizens about the discovery of a corpse or direct identification of a corpse. In addition, criminal proceedings for sexual killings began with the disappearance of citizens.

Keywords: *investigator, murder, pre-trial investigation, criminal proceedings, start.*

Постановка проблеми. Правильне рішення про початок досудового розслідування є важливою умовою успішного розслідування кримінальних правопорушень, зокрема це стосується таких, що посягають на життя і здоров'я. Для успішного вирішення завдань кримінального правопорушення слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд зобов'язані встановити, чи мала місце подія кримінального правопорушення, яке саме кримінальне правопорушення було вчинено, хто винуватий в його вчиненні, та інші обставини, що підлягають доказуванню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості розслідування окремих видів кримінальних правопорушень неодноразово аналізували вітчизняні й зарубіжні вчені, такі як: Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.І. Галаган, Л.Я. Драпкін, В.С. Зеленецький, В.С. Кузьмічов, В.В. Лисенко, Г.А. Матусовський, В.О. Образцов, М.В. Салтевський, В.Ю. Шепітько та інші. Окремі елементи розслідування вбивств на сексуальному ґрунті розглядалися С.В. Товтин, О.В. Любчинським, М.Г. Купянським та іншими.

Невирішені раніше проблеми. Незважаючи на безперечну теоретичну і практичну значущість досліджень цих учених, у них спеціально не розглядалися питання початку досудового сексуальних вбивств.

Тому, **метою** нашого дослідження є висвітлення особливостей початку досудового розслідування сексуального вбивства.

Виклад основного матеріалу. Своєчасно розпочате кримінальне провадження – важлива умова розкриття злочину. Найчастіше зволікання з початком кримінального провадження за фактом учинення вбивства із запізненням лише на день спричиняє втрату речових доказів, знищення слідів, втечу злочинця, його самогубство і таке інше [1, с. 66]. Крім того, у зв'язку з тим, що такі злочини вчиняються переважно в міській зоні, іноді запізнення слідчо-оперативної групи з

виїздом на місце події спричиняє повне знищення слідової картини вбивства [2, с. 140–141].

Вивчення наукових публікацій з тематики початку кримінального провадження про сексуальні вбивства, а також специфіка перевірки заяв про зникнення людей при підозрі на вчинення вбивств цієї категорії, показало, що найбільші труднощі виникають під час виділення ознак, які вказують на вчинення вбивства саме із сексуальних мотивів [3; 4 та ін.].

В ході аналізу нами судової та слідчої практик розслідування сексуальних вбивств свідчить, встановлено, що одним із основних приводів для внесення відомостей до ЄРДР та початку досудового розслідування за аналізованими злочинами була заява громадян про виявлення трупа або безпосереднє виявлення трупа. Крім того, кримінальне провадження про сексуальні вбивства починалися за фактом зникнення громадян.

Рішення щодо початку досудового розслідування може бути прийнято до початку або після проведення огляду місця події. Слід зауважити, що найчастіше під час огляду місця виявлення трупа немає можливості визначити характер події й причину смерті. Іноді тимчасова втрата зв'язку з рідними й близькими й навіть виявлення трупа не викликає підозр про насильницьке заподіяння смерті, що, як правило, обумовлено характером роботи, соціальним статусом або віком потерпілого. Виявлення трупів таких категорій осіб як: особи без постійного місця проживання; особи, які зловживають спиртними напоями або вживають наркотичні засоби, а також осіб похилого віку, за відсутності явних ознак насильницької смерті, найчастіше не викликає підозр про вчинення вбивства. Однак саме ці категорії осіб найбільше зазнають нападів сексуальних убивць.

Виявлення трупа. Вивченнями судової та слідчої практик доводить, що, якщо факт убивства достатньо очевидний, але мотив не встановлений, кримінальне провадження варто розпочинати,

кваліфікуючи діяння згідно із ч. 1 ст. 115 КК України. Однак уже під час огляду місця події можуть бути виявлені ознаки, які дають підстави вважати, що вбивство вчинене із сексуальних мотивів. У таких кримінальних провадженнях дії можуть кваліфікуватися згідно з п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України.

Підставою для кваліфікації дій злочинця згідно з п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України є виявлення слідової картини, характерної для сексуального вбивства, до якої, на нашу думку, можуть входити такі елементи: труп і поза, в якій він був залишений, характерні пошкодження та сліди, які є на трупі, а також ложе трупа; одяг потерпілого, знаряддя вбивства, а також інші предмети й речі, залишені злочинцем; ділянка місцевості, на якій виявлені сліди злочину; розташування різних предметів і слідів, які містять криміналістично-значущу інформацію; окремі об'єкти, на яких відобразився комплекс слідів злочину й злочинця; свідки-очевидці [2, с. 140–141].

Слідова картина під час сексуальних убивств характеризується, як правило, низкою особливостей, які дозволяють припустити сексуальні мотиви злочину. Насамперед це поза трупа: ноги широко розведені, статеві органи оголені, спідня білизна й верхній одяг розірвані або розрізані. На трупі, як правило, добре помітні ушкодження, що виникли в процесі опору гвалтівникові. Вищеописана поза трупа, характерна для сексуального вбивства, у поєднанні з типовими ушкодженнями одягу, а також із ушкодженнями певної локалізації на тілі жертви, часто дають можливість відразу ж визначити характер учиненого злочину. Практика розслідування сексуальних вбивств свідчить, що в основному вбивця залишає труп повністю оголеним. В окремих випадках злочинці накривали жертви ковдрою, в інших – одягали, причому іноді, але вкрай рідко, не в їхній одяг [2, с. 141–142].

Якщо згвалтування вчинялося на ліжку, дивані, то труп може лежати поперек зі звисеними ногами або неподалік від місця згвалтування. У різних ситуаціях поза трупа й положення ніг можуть бути різними. Якщо згвалтування вчинене на території парку чи скверу, то жертва може бути виявлена прив'язаною до дерева або іншої опори. В цьому випадку жертву, як правило, прив'язують за руки, при цьому руки підняті за голову, а тіло лежить на боці. В окремих випадках убивці залишали трупи складеними один на одному з

метою імітації статевого акту, а також в інших неприродних позах, які вказували на сексуальний характер маніпуляцій з тілами жертв [2, с. 141].

Ознакою вчинення сексуального вбивства є виявлення оголеного трупа навіть без видимих тілесних ушкоджень на значній глибині або у важко доступних місцях. За виявлення повністю або частково оголеного трупа, захovanого під землею на значній глибині (у важко доступних місцях), або його частин, доцільно висунути версію про вчинення сексуального вбивства. Приховання трупа свідчить про злочин або як мінімум вимагає висунування версії про вбивство. На нашу думку, в цій слідчій ситуації варто здійснити кваліфікований огляд місця події, за необхідності призначити комісійну судово-медичну експертизу, виконати всі необхідні додаткові дослідження за участю спеціалістів, оглянути одяг потерпілої людини, дати завдання про проведення заходів щодо встановлення її особи, вивчення її особистості, виявлення зв'язків, кола знайомств і т. ін. Аналогічно варто діяти й у випадках, коли труп був прихований, а причину смерті немає можливості встановити [1, с. 67–68].

Повинні викликати підозру всі випадки виявлення трупів раніше зниклих безвісти молодих жінок, прихованих шляхом закопування на значну глибину. Так, Г. разом із В., у стані алкогольного сп'яніння, перебуваючи за місцем проживання потерпілої, згвалтували Г., після чого шляхом удушення позбавили її життя, а труп сховали в підвалі. З часом Г. і В. вчинили вбивство Х. шляхом здавлювання її горла хусткою. Труп останньої закопали на сільському цвинтарі [5, с. 79–86].

З огляду на вищевикладене, ми зробили висновок, що типову слідову картину сексуального вбивства на місці події характеризують такі ознаки: а) повне оголення тіла жертви або її нижньої частини; б) піднятий верхній одяг у бік обличчя й приспущені (розірвані, розрізані) трико або труси; в) розривання, розрізування одягу в ділянці грудей.

Поза трупа може бути різноманітною, однак за станом одягу на жертві можливо практично безпомилково визначити мотив убивства. Стан одягу на трупі поряд із іншими ознаками дозволяє обґрунтовано висувати версію про спробу чи вчинення насильницького статевого акту, а також установити послідовність нанесення ушкоджень.

Іноді навіть відсутність слідів сперми на тілі потерпілої може свідчити про те, що злочинець за обставин, що не залежали від його волі, не зміг завершити розпочате. Так, Н. з метою згвалтування З. проник до неї в будинок, але не зміг подолати опір жертви і відмовився від згвалтування, після чого з метою приховання цього злочину наніс потерпілій не менше 14 ударів у ділянку голови [5, с. 101–103].

Інформація про наявність (відсутність) одягу на тілі жертви вкрай важлива в тих випадках, коли після вчинення вбивства злочинець підпалює приміщення, де було скоєно сексуальне вбивство. Навіть у ситуації, коли труп зазнав дії високої температури, можливо встановити, чи був на ньому одяг, якою була поза трупа до початку дії високої температури, чи є на тілі жертви, крім слідів впливу високої температури, сліди іншого зовнішнього впливу [6, с. 28, 41–42]. Під час виявлення трупа, який зазнав впливу високої температури, необхідно обов'язково призначати експертизу попелу на трупі і його ложе з метою встановлення на померлому волокнистих матеріалів.

Аналіз практики досудового розслідування сексуальних убивств показав, що викликати підозру про заподіяння насильницької смерті повинні всі випадки виявлення трупів на горищах, підвалах, занедбаних будовах і інших віддалених місцях. У зазначених місцях найчастіше «мешкають» особи, які займаються бродяжництвом, зловживають спиртними напоями, наркомани, безпритульні підлітки, особи, які ведуть аморальний спосіб життя, а також діти, що втекли з дому, смерть яких могла настати від хвороби, голодування, холоду, передозування наркотичними засобами й ін. Вивчення слідчої практики довело, що саме ця категорія осіб часто й стає жертвами сексуальних убивств. Однак виявлення трупа, зокрема жінки або неповнолітнього в подібних місцях безявних ознак сексуального насильства, не дозволяє припускати, що виникло заподіяння насильницької смерті із сексуальних мотивів.

Виявлення трупа дитини і чоловічої, і жіночої статі найперше повинне викликати підозру саме щодо вчинення сексуального вбивства. При цьому підставою для висування версії про вчинення сексуального вбивства й початку кримінального провадження згідно з п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України може бути наявність на трупі

дитини великої кількості несумісних із життям тілесних ушкоджень або слідів удушення.

Окрім цього, ми зробили висновок, що з початком кримінального провадження за фактом виявлення трупа за сумнівних обставин необхідно включити: судово-медичне дослідження трупа, встановлення особи жертви, пошук та допит свідків, проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на встановлення найближчого оточення, а також обставин події. Встановлена в найкоротший час причина смерті дає можливість відрізнити нещасний випадок, самогубство й природну смерть від насильницької; виявити залишені на місці злочину речові докази й інші сліди; організувати проведення слідчих (розшукових) дій по гарячих слідах.

У ході перевірки зібраних первинних матеріалів, на початку кримінального провадження, необхідно встановити, чи є достатньо підстав вважати смерть насильницькою. Необхідно встановити: у який час було вчинено вбивство; скільки на місці вбивства було злочинців, а також звідки вони прийшли й у якому напрямку зникли; скільки часу вони пробули на місці події; які знаряддя й засоби були використані; які дії й у якій послідовності вчинялися на місці події; які сліди залишили злочинці; мотиви вбивства; що було викрадене з місця події; звідки й хто міг бачити й (або) чути, що відбувається на місці події; які зміни внесені в обстановку злочинцем на місці події [2, с. 14–15].

Заява про зникнення. Кримінальне провадження може розпочинатися у випадку надходження заяви про зникнення людини і внесення цієї інформації до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Щорічно зникає велика кількість громадян, численність зниклих безвісти з кожним роком збільшується.

Украї складне питання про початок кримінального провадження у випадку зникнення особи. В Україні щорічно зникають безвісти десятки тисяч людей. Причини різні. Для осіб, які ведуть антигромадський спосіб життя, зловживають спиртним, неповнолітніх із так званих неблагополучних родин втеча з дому, зокрема на тривалий строк, – цілком природне явище. Людина може втекти від родини, загинути в результаті нещасного випадку, раптово померти, вчинили самогубство. Не виняток несподівані госпіталізація, арешт. Особи з відхиленнями психіки можуть раптово й без розумного приводу

виїхати в інше місто. Водночас варто чітко усвідомлювати, що значна частина зниклих безвісти – це жертви злочинів, а певна частина з них – жертви сексуальних убивств.

Ще на початку досудового розслідування повинні бути висунуті версії про те, що могло відбутися. Останніми роками спостерігається тенденція до викрадання дітей. Їх крадуть для всиновлення, продажу, жебрацтва, одержання викупу й з іншою метою. Пошук трупа здійснюється оперативним підрозділом із залученням громадськості, курсантів міліцейських вишів, фахівців-кінологів і з використанням науково-технічних засобів. Відомо багато випадків, коли трупи знаходили через кілька місяців, через рік і більше в таких місцях, де вони могли бути виявлені без особливих труднощів незабаром після повідомлення про зникнення.

Однак практика свідчить і про зворотне. За вмілої організації роботи, цілеспрямованості пошуків трупи знаходили на дуже великій території, коли вони були приховані й ретельно замасковані. Пошук трупа найперше доцільно здійснювати за місцем проживання (місцем останнього перебування жертви) та на прилеглий території.

Розглянемо заходи щодо перевірки заяви про зникнення людини.

Під час зникнення дитини. Насамперед необхідно здійснити перевірку за оперативнo-довідковими обліками МВС України, чи відбувалися в період часу, що цікавить, вбивства дітей і чи встановлені злочинці. Крім того, використовуючи бази даних управління кримінальної інформації, необхідно встановити, чи оголошувалися в розшук діти, які проживають на території, де зникла дитина. У разі наявності такої інформації необхідно її проаналізувати з метою виявлення будь-якої схожості з обставинами зникнення дитини або з метою загальної характеристики зниклої дитини. Також не менш важливим є встановлення точного часу, місця та обставин, під час яких бачили дитину востаннє, а також з ким. Іноді доцільно пред'явити фотографію зниклої дитини особам, які пов'язані своєю роботою з широкими колами населення (працівники сільради, дільничні лікарі, працівники домоуправління, листоноші та ін.). Подальшим кроком може бути пред'явлення для впізнання фотографії виявлених невстановлених трупів.

Під час зникнення жінки. Розпочинати перевірку заяви про зникнення жінки необхідно зі з'ясування обставин її зникнення. Для цього потрібно максимально точно встановити час, а також коли й з ким востаннє бачили безвісти зниклу. Дати певний результат також може пред'явлення для впізнання близьким і членам родини зниклої фотографій виявлених невстановлених трупів. А з'ясувати обставини зникнення може допомогти встановлення фактів особистого (статевого) життя зниклої й т. ін.

Під час зникнення чоловіка. Необхідно насамперед здійснити перевірку за місцем проживання родичів, а також виявити всі зв'язки зниклого з метою встановлення можливого місця перебування. Виконати перевірку заяви за місцем роботи й з'ясувати, чи не виїжджав зниклий у відрядження, чи не переведений він на роботу в інше місто, тощо. Крім того, необхідно також, як і під час зникнення дитини або жінки, провести перевірку за обліками МВС України відомостей про підготовку до вчинення вбивства (зокрема за оперативними обліками). Під час перевірки заяви про зникнення чоловіка необхідно пред'явити заявникові фотографії виявлених невстановлених трупів. Практиці відомі випадки, коли люди залишали місце проживання тому, що за ними були великі та обтяжливі боргові зобов'язання, які вони або не могли, або не хотіли виконувати. Саме тому в процесі перевірки заяви про зникнення чоловіка необхідно обов'язково висувати версію про зникнення через боргові зобов'язання, вчинення злочину тощо.

Висновки. Таким чином, ми зробили висновок, що питання про початок кримінального провадження сексуального вбивства пов'язане із надходженням заяви про зникнення особи та виявлення трупа. Наголошено, що початок розслідування сексуального вбивства, у зв'язку з надходженням заяви про зникнення людини вкрай складне. Під час ухвалення рішення про початок кримінального провадження за фактом зникнення особи повинні бути достатні дані, які вказують на насильницький характер дій щодо зниклої людини або погрозу такими діями. З цієї метою необхідно встановити коло дружніх, родинних, зв'язків по роботі.

Список використаних джерел:

1. Протопопов А. Л. Расследование сексуальных убийств: моногр. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001. 226 с.
2. Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика сексуальних убивств: поняття, зміст, значення для розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Національна академія внутрішніх справ України. К., 1998. 242 с.
3. Афанасьев С. А. Криминалистическая характеристика и типовая программа расследования сексуально-садистских убийств: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. СПб., 1992. 23 с.
4. Барыгина А. А., Майоров В. И. Организация расследования серийных сексуальных убийств: науч.-практ. пособие. М.: Юрлитинформ, 2011. 280 с.
5. Погорецький М. А., Сергеева Д. Б. Криміналістична тактика: навч. посібник. К.: Алерта, 2017. 244 с.
6. Каткова Т. В. Судебные экспертизы: практ. пособие. Х.: Ун-т внутр. дел. 1997. 102 с.
7. Криміналістика: підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. К.: Ін Юре, 2016. 640 с.

References:

1. Protopopov A. L. Rassledovanye seksualnikh ubyistv: monohr. SPb.: Yuryd. tsentr Press, 2001. 226 s.
2. Starushkevych A. V. Kryminalistychna kharakterystyka seksualnykh ubyivstv: poniattia, zmist, znachennia dlia rozsliduvannia: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav Ukrainy. K., 1998. 242 s.
3. Afanasev S. A. Krymynalystycheskaia kharakterystyka y typovaia prohramma rassledovanyia seksualno-sadystskykh ubyistv: avtoref. dys. na soyskanye uchenoi stepeny kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.09. SPb., 1992. 23 s.
4. Barihyna A. A., Maiorov V. Y. Orhanyzatsyia rassledovanyia seryinikh seksualnikh ubyivstv: nauch.-prakt. posobyе. M.: Yurlytynform, 2011. 280 s.
5. Pohoretskyi M. A., Serhieieva D. B. Kryminalistychna taktyka: navch. posibnyk. K.: Alerta, 2017. 244 s.
6. Katkova T. V. Sudebnie ekspertyzi: prakt. posobyе. Kh.: Un-t vnutr. del. 1997. 102 s.
7. Kryminalistyka: pidruchnyk / za red. V. Yu. Shepitka. K.: In Yure, 2016. 640 s.